

W czerwcu 2009 r. minęło 10 lat od podpisania – przez 29 ministrów państw europejskich odpowiedzialnych za szkolnictwo wyższe – „Deklaracji Bolońskiej”. W ten sposób rozpoczął się proces głębokich reform systemu edukacji na poziomie wyższym, który w konsekwencji ma doprowadzić do utworzenia w Europie po 2010 r. Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (European Higher Education Area).

Na przestrzeni dziesięciu lat działalności polscy członkowie Bolońskiej Grupy Wdrożeniowej (Bologna Follow-up Group, dalej: BFUG) opracowali i opublikowali 3 raporty dotyczące wprowadzania Procesu Bolońskiego¹. Z założenia dokumenty te były przygotowywane na organizowane co 2 lata spotkania ministrów właściwych ds. szkolnictwa wyższego. Należy przypuszczać, że również po zakończeniu procesu wdrażania postanowień „Deklaracji Bolońskiej” ukaże się odpowiedni raport końcowy. Celem niniejszego opracowania jest omówienie opublikowanych już dokumentów oraz przedstawienie na ich podstawie efektów wdrożeń Procesu Bolońskiego w Polsce.

Publikowane na oficjalnej stronie internetowej Procesu Bolońskie-

¹ Były to raporty za lata 2000–2002, 2004–2005, 2005–2007, które zostały opublikowane na oficjalnej stronie internetowej Procesu Bolońskiego, pod adresem <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/> [dostęp 15 lipca 2009].

„Deklaracja Bolońska” – 10 lat polskich doświadczeń

go² raporty narodowe są obszernymi dokumentami. Podstawą ich opracowania są kwestionariusze przygotowywane przez BFUG, zawierające kilkanaście pytań koncentrujących się wokół zagadnień związanych z postępami wdrażania postanowień „Deklaracji Bolońskiej” w danym kraju.

Pierwszy raport opracowany dla Polski objął lata 2000–2002 i przyniósł przede wszystkim diagnozę ogólnego stanu szkolnictwa wyższego, ze wskazaniem obowiązujących w tym zakresie aktów prawnych. W dokumencie opisano skalę zmian, jakie zaszły w strukturach szkolnictwa państwowego i prywatnego, wykorzystując do tego celu wskaźniki procentowego przyrostu studentów. Zauważono, że w tym okresie rynek usług edukacyjnych w Polsce zaczął się dynamicznie rozwijać, a popyt na tego typu usługi wyraźnie się zwiększył. Utrzymanie tego dynamicznego wzrostu, jak i ciągłej poprawy jakości systemu edukacyjnego uznano za jedno z podstawowych wyzwań pierwszej dekady XXI w. Było to o tyle istotne, że pod koniec ubiegłego wieku w Polsce udało

² *Welcome to the official Bologna Process website!* [on-line] [dostęp 15 lipca 2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/>.

się zmienić sytuację w sektorze szkolnictwa wyższego na tyle, że dostęp do wykształcenia przestał być domeną elit, a stał się ogólnodostępny, wręcz masowy.

Proces rozszerzania Unii Europejskiej wymusił na krajach kandydujących do jej struktur ściśle określone działania w zakresie wdrażania założeń „Deklaracji Bolońskiej” oraz szeroko pojętą współpracę w ramach budowy Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. W związku z tym w latach 2000–2002 skupiono się na stworzeniu dogodnych warunków do rozwoju mobilności studentów i nauczycieli akademickich, dostosowaniu systemu edukacyjnego do potrzeb lokalnego rynku pracy tak, aby jak największa liczba absolwentów uczelni wyższych znalazła zatrudnienie, oraz na poprawie wizerunku i konkurencyjności wyższego wykształcenia w Europie. Założenia te miały być osiągnięte dzięki wprowadzeniu następujących narzędzi: łatwo rozpoznawalne i porównywalne tytuły ukończenia studiów wyższych, rozwój dwustopniowego systemu kształcenia (bakalaureat, w Polsce licencjat, i magisterium), popularyzacja Europejskiego Systemu Transferu Punktów (European Credit Transfer System, dalej: ECTS), wspomniany już rozwój mobilności studentów i nauczycieli akademickich oraz promocja tematyki szeroko związanej z Europą. Największy problem stanowiło wówczas ustanowienie wspólnego i czytelnego systemu rozpoznawania i uznawania wykształcenia. Postanowiono, że najlepszym rozwiązaniem

na tym polu będzie wprowadzenie suplementu do dyplomu, który będzie zawierać wszystkie niezbędne dane dotyczące profilu i zakresu odbytych studiów, jak również informacje o uniwersyteckich i zawodowych osiągnięciach. Następnie skupiono się na opracowaniu systemu punktów kredytowych i/lub limitowego systemu punktów przeliczeniowych (potocznie nazywanych ECTS), które w sposób przejrzysty pokazywałyby aktywność studenta w okresie studiów. Zebranie przez studenta wymaganej limitem liczby punktów miało być jednoznaczne z zaliczeniem kolejnych etapów kształcenia. System punktowy uznano za przydatny także w kontekście podejmowania studiów na zagranicznych uczelniach. Wzrost ich popularności stał się wyznacznikiem otwarcia lokalnego systemu edukacyjnego na wyjazdy zagraniczne polskich studentów i na przyjazdy gości z zagranicy. Współpraca międzynarodowa została w raporcie przedstawiona bardzo szczegółowo, na co wpłynęły głównie dane zebrane przez biuro programu Sokrates/Erasmus, który stał się najpopularniejszą, najlepiej rozpoznawalną i najłatwiejszą formą mobilności studentów. Wspomniano również o istnieniu innych form wymiany studenckiej, np. w ramach projektu Tempus czy równoległe bardzo prężnie rozwijającego się programu CEEPUS I (Central European Exchange Program for University Studies), a obecnie CEEPUS II.

Raport za pierwszy okres sprawozdawczy zakończono opisem zagadnień dotyczących jakości kształce-

nia. W początkach lat 90., kiedy gwałtownie zmieniała się w Polsce sytuacja społeczno-gospodarcza, ówczesne Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu nie mogło pozostać obojętne na problem zapewniania odpowiedniej jakości kształcenia. Powołana do życia w 1990 r. Rada Główna Szkolnictwa Wyższego spełniała poniekąd funkcję nadzorującą i przez ponad 12 lat w swoich prerogatywach miała zapisane uprawnienia do przeprowadzania kontroli instytucji szkolnictwa wyższego w zakresie jakości świadczonych usług edukacyjnych. Z dniem 1 stycznia 2002 r., na podstawie stosownej ustawy³, powołano do życia Państwową Komisję Akredytacyjną, która miała zajmować się kwestią zapewniania właściwej jakości kształcenia we wszystkich typach szkół i instytucji szkolnictwa wyższego w Polsce.

Kolejny raport, za lata 2004–2005, uwzględnił główne osiągnięcia BFUG w Polsce od września 2003 r. W dokumencie przywołano konstytucyjne prawo dostępu do edukacji i możliwości podejmowania studiów. Ponadto zwrócono uwagę na kontekst europejski, jak i fakt, że z dniem 1 maja 2004 r. Polska stała się pełnoprawnym członkiem Unii Europejskiej. Konsekwencją tego wydarzenia była konieczność przystosowania prawodawstwa krajowego i przygotowania propozycji zmian w prawie dotyczącym szkolnic-

stwa wyższego. Pierwszym istotnym zapisem w tym zakresie było wprowadzenie trzystopniowego systemu studiów (studiów pierwszego stopnia zakończonych uzyskaniem tytułu inżyniera lub licencjata, studiów drugiego stopnia pozwalających na otrzymanie tytułu magistra i od 2003 r. – studiów doktoranckich ukończonych tytułem doktora). Kolejną propozycją było opracowanie optymalnego systemu transferu i kumulacji osiągnięć studenta zdobytych w czasie studiów na podstawie punktów ECTS. Ostatnia zmiana dotyczyła przyjęcia zapisu o nałożeniu na uczelnie wyższe obowiązku wydawania suplementu do dyplomu ukończenia studiów. Podobnie jak w pierwszym raporcie zwrócono tu uwagę na konieczność opracowania przejrzystych zasad zapewnienia jakości kształcenia na terenie całego kraju oraz ustanowienia stosownych narzędzi kontroli w tym zakresie.

W omawianym raporcie znacznie więcej miejsca poświęcono krajowej strukturze instytucji odpowiedzialnych za szkolnictwo wyższe. Jego autorzy zostali zobligowani do przygotowania zestawień statystycznych dotyczących rozwoju instytucji szkolnictwa wyższego wszystkich typów oraz zainteresowania studiami wyższymi. Zaobserwowano znaczący wzrost współczynnika skolaryzacji w Polsce, który w latach 90. wynosił 12,9%, a u progu XXI w. osiągnął poziom 40,7%⁴. W raporcie zostały także wskazane insty-

³ Ustawa z dnia 20 lipca 2001 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym, ustawy o wyższych szkołach zawodowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz.U. 2001, nr 85, poz. 924.

⁴ Szkoły wyższe i ich finanse w roku 2004 (Informacje i opracowania statystyczne GUS) [CD-ROM]. Warszawa 2005.

tucje odpowiedzialne za wdrażanie postanowień „Deklaracji Bolońskiej” w Polsce – Rada Procesu Bolońskiego oraz ciała opiniodawcze, wspierające ministerstwo w sprawach związanych z wdrażaniem Procesu Bolońskiego, tj. Zespół 11 Promotorów Bolońskich i Zespół Boloński Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich.

Ponownie podjęto problematykę zapewniania wysokiej jakości kształcenia. Poza Państwową Komisją Akredytacyjną ustanowiono zespoły dla poszczególnych typów szkół wyższych, którym powierzono opracowanie standardów edukacyjnych dla pojedynczych dziedzin nauki i poziomów nauczania, co zostało podyktowane koniecznością dostosowywania planów nauczania i programów studiów do jednolitych standardów edukacyjnych.

Autorzy raportu dowiedli, że w Polsce prowadzi się nauczanie na poziomie wyższym w 106 dziedzinach nauki. W 100 zastosowano już dwustopniowy system kształcenia (licencjat i magisterium), a 6 jest wciąż prowadzonych w systemie jednolitym (pięcio- lub sześcioletnim). Dziedzinami, które nie poddały się presji podziału według propozycji bolońskich, były: prawo, farmacja, psychologia, weterynaria, medycyna i stomatologia⁵.

Przyjęcie czytelnego systemu rozpoznawania i uznawania wykształce-

⁵ *National Reports 2005: Poland* [on-line] [dostęp 15 lipca 2009]. Dostępny w World Wide Web: http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/links/National-reports-2005/National_Report_Poland_05.pdf.

nia dokonało się na podstawie *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 23 lipca 2004 r.*⁶, w którym postanowiono, że z początkiem 2005 r. uczelnie wyższe będą zobligowane do wydawania dyplomu ukończenia studiów, który będzie składać się z dwóch części – A (część zasadnicza, zawierająca nazwę ukończonego kierunku studiów i uzyskany tytuł) i B (suplement)⁷. Ponadto 17 marca 2004 r. ratyfikowano *Konwencję Lizbońską*⁸ dotyczącą systemu rozpoznawania i uznawania wyższego wykształcenia w Europie, co pozwoliło na przyjęcie w Polsce obowiązujących w innych krajach zasad nostryfikacji dyplomów. Nowymi regulacjami objęto także organizację studiów doktoranckich. Na mocy ustawy z dnia 14 marca 2003 r.⁹ ten trzeci stopień kształcenia akademickiego został powiązany z prowadzeniem prac badawczych.

W raporcie odnotowano także wzrost zainteresowania studentów

⁶ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 23 lipca 2004 r. w sprawie rodzajów dyplomów i tytułów zawodowych oraz wzorów dyplomów wydawanych przez uczelnie*, Dz.U. 2004, nr 182, poz. 1881.

⁷ Suplement ma być również wydawany w jednym z oficjalnych języków Unii Europejskiej.

⁸ Por. *Konwencja o uznawaniu kwalifikacji związanych z uzyskiwaniem wyższego wykształcenia w regionie europejskim*, tzw. *Konwencja Lizbońska* [on-line]. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego [dostęp 15 lipca 2009]. Dostępny w World Wide Web: http://www.nauka.gov.pl/mn/index.jsp?place=Lead08&news_cat_id=973&news_id=3907&layout=2&page=text.

⁹ *Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*, Dz.U. 2003, nr 65, poz. 595.

różnymi formami wyjazdów krótko- i długoterminowych za granicę. Największą popularnością w omawianym okresie sprawozdawczym nadal cieszył się program Sokrates/Erasmus.

Przy tak dokładnym opisie systemu kształcenia nie zabrakło informacji o istniejących instytucjach szkolnictwa wyższego oraz organizacjach reprezentujących studentów. Chodziło głównie o ukazanie prawnego uregulowania i zagwarantowania autonomiczności uczelni wyższych w prawie krajowym. Dla Biura Procesu Bolońskiego ważne były także dane dotyczące sposobu uczestnictwa i wpływu studentów na organizację życia uniwersyteckiego oraz samego systemu edukacji kształcenia.

Ponieważ Proces Boloński jest ukierunkowany na człowieka, jego wymiar społeczny jest szczególnie istotny. Przejawia się to głównie w likwidowaniu barier w dostępności do nauki dla studentów niepełnosprawnych czy zwiększaniu szans na podjęcie nauki przez osoby ze środowisk wiejskich i małomiasteczkowych oddalonych od ośrodków edukacyjnych. Nie zmienia to jednak faktu, że w centrum zainteresowania urzędników znajduje się student, będący podstawą funkcjonowania instytucji szkolnictwa wyższego. Jednym ze sposobów na niwelowanie barier jest m.in. tworzenie zamiejscowych oddziałów głównych uczelni państwowych, tak aby wychodziły one z bardziej otwartą ofertą edukacyjną do studenta. Stale rozwijany jest system stypendialny – bezzwrotnych form pomocy materialnej (stypen-

dia socjalne) i specjalnych wyróżnień (np. stypendia dla najlepszych studentów sportowców, za najlepsze wyniki w nauce itp.). Systematycznie wzrasta liczba ofert w postaci pożyczek i kredytów komercyjnych dla studentów. Wspomniane propozycje wsparcia są dostępne dla wszystkich studentów (licencjatów, magistrantów i doktorantów).

Drugi raport wprowadził do zagadnień edukacyjnych poruszanych na łamach dokumentów BFUG pewne *novum*, mianowicie kwestię uczenia się przez całe życie (ang. *lifelong learning*). Konieczność ciągłego dokształcania się i podnoszenia kwalifikacji wynika z postępu technologicznego i naukowego – jest wymogiem cywilizacyjnym. W związku z tym Polska będzie musiała w niedalekiej przyszłości (do roku 2010) przygotować odpowiednią ofertę kształcenia ustawicznego, zwłaszcza że zgodnie z prognozami świadczenie specjalistycznych usług edukacyjnych dla absolwentów uczelni wyższych już wkrótce będzie standardem.

W raporcie za drugi okres sprawozdawczy podsumowano dotychczasowe działania i zauważono, że widoczne są już pierwsze wymierne korzyści realizacji Procesu Bolońskiego, jak np. zwiększenie dostępności do edukacji na poziomie wyższym (liczba studentów od 1990 r. wzrosła czterokrotnie do prawie 1,8 mln¹⁰), upowszechnienie różnych form pomocy stypendialnej, poszerzenie oferty edukacyjnej

¹⁰ Szkoły wyższe...

oraz wdrożenie systemu oceny jakości kształcenia. Za najbardziej widoczne efekty urzeczywistniania propozycji bolońskich uznano wprowadzenie suplementu do dyplomu oraz wzrost mobilności. Próbowano też wskazać na konieczność wytyczenia dodatkowych zadań, takich jak: zastosowanie nowych standardów kształcenia, rozwój nowych dziedzin nauki, wprowadzenie nowoczesnych metod nauczania oraz dopracowanie trzystopniowego systemu edukacji. Z uwagi na to, że funkcjonowanie na europejskim rynku usług edukacyjnych niesie za sobą konieczność umożliwiania podjęcia studiów studentom z zagranicy, doprecyzowania wymagają jeszcze programy studiów oraz zasady wydawania dyplomów powszechnie uznawanych w Europie; ponadto więcej uwagi należy poświęcić promocji studiów europejskich, które mogą przyczynić się do rozwoju europejskiego wymiaru kształcenia na poziomie wyższym.

Ostatni z opublikowanych raportów – za lata 2005–2007 – niewiele różni się konstrukcją od dwóch poprzednich, toteż dane w nim zawarte powtarzają się. Raport rozpoczyna się krótkim opisem osiągnięć Polski w okresie od 1 lipca 2005 r. do 30 czerwca 2007 r., które były związane z nowelizacją i adaptacją przepisów prawnych dotyczących instytucji szkolnictwa wyższego. Autorzy raportu przywołali *Ustawę o szkolnictwie wyższym*¹¹ oraz 3 rozporządzenia ministra na-

¹¹ *Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym*, Dz.U. 2005, nr 164, poz. 1365.

uki i szkolnictwa wyższego¹², które doprecyzowały zagadnienia związane z wdrażaniem Procesu Bolońskiego.

Na równi z istotnymi zagadnieniami prawnymi w raporcie potraktowano schemat instytucjonalny organów odpowiedzialnych za szkolnictwo wyższe w Polsce. Poza ministerstwem zostały wymienione m.in. Państwowa Komisja Akredytacyjna, Rada Główna Szkolnictwa Wyższego oraz Konferencje Rektorów Szkół Wyższych. Zaznaczono również, że za wdrażanie Procesu Bolońskiego w Polsce odpowiada głównie Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, którego działania wspiera Rada ds. Procesu Bolońskiego oraz 15-osobowy Zespół Promotorów Bolońskich. Od października 2006 r. działa także grupa robocza odpowiedzialna za krajową sieć uznawalności wyższego wykształcenia.

W dalszej części raportu skupiono się na bardziej szczegółowej ocenie studiów pierwszego i drugiego stopnia oraz studiów doktoranckich. *Ustawa o szkolnictwie wyższym* uregulowała trzystopniowy system kształcenia, który oficjalnie funkcjonuje od roku akademickiego 2006/2007. Ukończenie studiów pierwszego stopnia po-

¹² *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 3 października 2006 r. w sprawie warunków i trybu przenoszenia osiągnięć studenta*, Dz.U. 2006, nr 187, poz. 1385; *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 13 czerwca 2006 r. w sprawie nazw kierunków studiów*, Dz.U. 2006, nr 121, poz. 838; *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 grudnia 2006 r. w sprawie studiów doktoranckich prowadzonych przez jednostki organizacyjne uczelni*, Dz.U. 2007, nr 1, poz. 3.

zwala studentowi na kontynuację kształcenia w ramach studiów drugiego stopnia. Studia te nie muszą jednak oznaczać kontynuacji nauki na kierunku podjętym na pierwszym etapie. Taka sama możliwość istnieje w przypadku ukończenia studiów drugiego stopnia i studiów jednolitych. Absolwenci poszczególnych poziomów edukacji, jeśli spełniają wymogi formalne i wyrażają chęć kontynuacji kształcenia, nie są ograniczani w żaden sposób. Ta sama ustawa normuje kwestie dotyczące trybu prowadzenia studiów doktoranckich oraz ramowy zakres praw i obowiązków uczelni wynikających z tego tytułu. Istotny jest fakt, że programy studiów doktoranckich będą włączone do krajowego systemu uznawalności wyższego wykształcenia, ale jednocześnie nie będą one powiązane z systemem ECTS.

Dzięki Procesowi Bolońskiemu Polska wdraża system jakości kształcenia zgodny z wytycznymi zmierzającymi do utworzenia Europejskiej Przestrzeni Szkolnictwa Wyższego¹³ oraz z zapisami zawartymi w *Ustawie o szkolnictwie wyższym* i *Statucie Państwowej Komisji Akredytacyjnej* z dnia 13 października 2005 r.¹⁴ System gwa-

¹³ *The European Higher Education Area – Achieving the Goals. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19–20 May 2005* [on-line] [dostęp 15 lipca 2009]. Dostępny w World Wide Web: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050520_Bergen_Communique.pdf.

¹⁴ *Statut Państwowej Komisji Akredytacyjnej uchwalony 13 października 2005 r.* [on-line]. Państwowa Komisja Akredytacyjna [dostęp 15 lipca 2009]. Dostępny w World Wide

rantowania jakości kształcenia jest w Polsce oparty na zasadach oceny postępów w nauce, a kontrola jakości kształcenia jest przeprowadzana obowiązkowo, bezpłatnie dla wszystkich instytucji szkolnictwa wyższego przez Państwową Komisję Akredytacyjną.

Raport stwierdza, że w wyniku ratyfikacji *Konwencji Lizbońskiej* prawo krajowe zostało uzupełnione o ważne postanowienia dotyczące uznawalności wykształcenia i nostryfikacji dyplomów, jak np.:

- prawo do sprawiedliwej oceny,
- uznanie wykształcenia, jeśli nie zostały dowiedzione zasadnicze różnice,
- udowodnienie i wykazanie zasadniczych różnic, jeśli uznanie wykształcenia nie zostało przyznane,
- konieczność udzielania informacji o programach i instytucjach szkolnictwa wyższego w danym kraju¹⁵.

Przyjęcie szczegółowej polityki uznawalności wykształcenia zostało podyktowane faktem, że Polska jest pełnoprawnym członkiem Europejskiej Sieci Krajowych Ośrodków Uznawalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej – ENIC (European Network of National Information Centres for Academic Recognition and Mobility).

Autorzy trzeciego raportu zauważyli również, że idea punktów ECTS¹⁶ odzwierciedla wymagania stawia-

Web: <http://www.pka.edu.pl/statut-pka-22-01-2009.pdf>.

¹⁵ *Konwencja o uznawaniu kwalifikacji...*

¹⁶ System punktowy ECTS został wprowadzony do wszystkich instytucji szkolnictwa wyższego w Polsce z dniem 1 stycznia 2007 r.

ne studentom i jest ściśle powiązana z osiąganymi wynikami nauczania. Systematycznie wzrasta także mobilność studentów i wykładowców, a na znaczeniu i popularności zyskują zajęcia prowadzone w językach obcych.

W zakończeniu raportu nie zabrakło propozycji dla Polski na przyszłość. Aby zamknąć 10-letni cykl prac wdrożeniowych Procesu Bolońskiego, Polska powinna do 2010 r. zreformować system szkolnictwa wyższego oraz sposobów jego finansowania (w tym pozabudżetowego), np. poprzez zintensyfikowanie współpracy sektora naukowego z gospodarczym (transfer wiedzy, innowacyjność, zwiększenie liczby absolwentów kierunków ścisłych i technicznych). Dodatkowo państwo powinno podjąć starania zmierzające do dostosowania oferty rynku edukacyjnego (w tym propozycji kształcenia ustawicznego) do ciągle zmieniających się potrzeb rynku pracy, nie zapominając przy tym o konieczności utrzymywania wysokiej jakości świadczonych usług. Powinno się także kontynuować prace nad wcześniej rozpoczętymi działaniami w zakresie trzystopniowego cyklu kształcenia i systemu ECTS, dopracowywaniem zagadnień związanych ze studiami doktoranckimi czy otwarciem polskich uczelni na studentów z zagranicy oraz szeroko pojętą mobilnością.

Podsumowując zamierzenia i dokonania Polski w zakresie wdrażania Procesu Bolońskiego, należy stwierdzić, że prace reprezentantów Polskiej Grupy Wdrożeniowej były zakrojone na szeroką skalę i obejmowały różne kwestie: od zmiany systemu toku studiów z jednolitych na trzystopniowe, poprzez stworzenie procedur uznawalności i porównywalności wykształcenia (ECTS i suplement dyplomu), aż po uruchamianie inicjatyw służących zwiększeniu mobilności studentów i wykładowców. Dla polskich uczelni wyższych była to prawdziwa rewolucja systemowa, którą nadzorowała Państwowa Komisja Akredytacyjna, dbająca o to, by w ferworze zmian nie zapomniano o najważniejszym – o jakości kształcenia. Czy udało się to osiągnąć? – pokaże czas. Należy mieć nadzieję, że już niebawem, kiedy oficjalnie zostanie zakończony proces wdrażania postanowień bolońskich, otrzymamy odpowiedź na pytania, czy przez ostatnie dziesięć lat warto było zmagać się z „Bolonią” i czy rzeczywiście udało się stworzyć Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego.

Agnieszka Reczuch

Katedra Chemii Środowiska i Bioanalityki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu